

Dokumentasjon og vurdering av språk

av Agnete Vaags, universitetslektor ved Skrivesenteret, NTNU

Rammeplanen påpeker at barnehagen er en pedagogisk virksomhet som skal planlegges og vurderes med utgangspunkt i kunnskap om barnas trivsel og allsidige utvikling, både individuelt og i gruppe. Den skal også baseres på observasjon, dokumentasjon, refleksjon, systematisk vurdering og samtaler med barn og foreldre. Vurderinger om barnegruppens og enkeltbarns trivsel og allsidige utvikling skal dokumenteres for å gi barnegruppen og enkeltbarn et tilrettelagt tilbudⁱ.

En stor del av barnehagens hverdag består i å observere barn. I tillegg skal det pedagogiske arbeidet vurderes jevnlig ved å beskrives, analyseres og fortolkes ut fra barnehagens planer, barnehageloven og rammeplanen. Noen barnehager er preget av et rikt språkmiljø der alle barn engasjeres i språkaktiviteter, samtaler, lek og samspill, mens andre barnehager har lite språklig stimulerende samhandling mellom barna og personaletⁱⁱ. Det er derfor av betydning at barnehagens språkmiljø vurderes og dokumenteres, og at det danner et grunnlag for personalets refleksjoner over egen praksis. Dette skal bidra til at alle barn får et tilbud i tråd med barnehageloven og rammeplanen for barnehagenⁱⁱⁱ. Formålet med vurdering og dokumentasjon er dermed todelt. Hensikten er både å tilrettelegge for et godt språkmiljø for alle barn, og samtidig identifisere barn som har behov for særlig innsats.

Vurdering og dokumentasjon av språkmiljøet

Barns språk utvikles når de får være aktive deltakere i språklige aktiviteter og ulike former for kommunikasjon i barnehagen. Hvilket språkmiljø som tilbys barn i barnehagen har derfor en stor betydning for deres språkutvikling. I et språkmiljø er det flere faktorer som virker sammen. Det omfatter både de *fysiske omgivelsene* (f.eks. rominndeling, møbler og lekeareal), den *sosiale organiseringen* (f.eks. lekerytme, dagsrytme), og ikke minst den *menneskelige faktoren* (som handler om barn og voksnes relasjon og samspill, og barnehagepersonalets holdninger og kompetanse om språk).^{iv} Når språkmiljøet skal vurderes, er det hensiktsmessig å vurdere, dokumentere og reflektere over alle disse tre områdene.

Dokumentasjon av språkmiljøet er et viktig refleksjons- og vurderingsgrunnlag, og har et dobbelt formål. Den skal både synliggjøre den pedagogiske praksisen og være et utgangspunkt for å vurdere den. Dokumentasjon av personalets arbeid synliggjør hvordan personalet arbeider for å oppfylle kravene i barnehageloven og rammeplanen.^v Den kan være et utgangspunkt for kritisk refleksjon rundt egen pedagogisk praksis og dermed bli en viktig del av arbeidet med å videreutvikle og forbedre språkmiljøet. Faglige og etiske problemstillinger skal inngå i vurderingsarbeidet.^{vi}

I barnehagen er det styreren, sammen med pedagogene, som har hovedansvar for å planlegge og gjennomføre dokumentasjon og vurdering. De bør imidlertid også involvere andre ansatte i dette arbeidet, slik at vurderingsarbeidet bygger på refleksjoner som hele personalgruppen er involvert i.^{vii} Da er det viktig at samtlige medarbeidere får opplæring i hvordan de skal dokumentere og vurdere, og de må få kjennskap til hensikten med det de skal gjøre. I dette arbeidet kan observasjon være et nyttig verktøy. Observasjoner av praksis danner grunnlaget for refleksjoner og vurderinger, som igjen kan bidra til tiltak og forbedringer. For å kunne videreutvikle og forbedre språkmiljøet er felles refleksjoner over dokumentert praksis en viktig del av det pedagogiske arbeidet.^{viii} Her kan ferdige observasjonsskjemaer benyttes, eller barnehagen kan utarbeide sine egne.^{ix} Hver barnehage må finne en metode som passer for seg og sin enhet.

Hvordan vurdere og dokumentere språkmiljøet (noen eksempler)

Noe av hensikten med vurdering og dokumentasjon av barnehagens språkmiljø er å finne svar på om barnehagen lykkes i å skape et miljø som gir rom for allsidig språklig aktivitet og om det oppmuntrer og inviterer barna til å bruke språket sitt i hverdagen. Det kan også være behov for å videreutvikle eksisterende arbeidsmåter og finne nye metoder som gir barna muligheter til å være språklig aktive, samtidig som de får både støtte og utfordringer i sin kommunikasjon.^x

Noen barnehager bruker *praksisfortellinger* som kan bidra til å gi et bilde av hvilke språklige aktiviteter som foregår, og hvordan de gjennomføres. Utgangspunkt for refleksjoner i personalgruppa kan være dokumentasjon av språklige aktiviteter, lesing av bøker, bruk av rim og regler, eventyr, kommunikasjon, fortellinger, samtaler m.m. Refleksjonsspørsmål kan handle om hva de ansatte mener fungerer godt, og hva som kan forbedres. Det er også nyttig å tenke gjennom hvilke tiltak som kan være aktuelle å sette inn, og hvordan de skal bli tilrettelagt og organisert på best mulig vis.

Ringstadbekkrisset^{xi} kan også benyttes. Dette er et evalueringsverktøy som skal bidra til å skape diskusjoner og refleksjoner over egen praksis i fellesskap. Modellen benyttes for å hente frem både positive sider og områder med forbedringspotensial. Den kan med fordel hentes frem og evalueres flere ganger.

Hva er bra?	Hvorfor er det bra?
Hva kan gjøres bedre?	Hvordan kan det gjøres bedre?

Vurderingskrysset fylles ut i fellesskap av alle ansatte ved en avdeling/base. Her skal man gjøre en vurdering av enhetens praksis innenfor språk og språkarbeid i barnehagen.

Utdanningsdirektoratet har også listet opp noen punkter som kan være hensiktsmessige å observere når barnehager vurderer sitt eget språkmiljø^{xii}:

- personalets språklige engasjement og deltakelse
- voksnes språkbruk i daglige rutiner og i ulike aktiviteter
- barnas språkbruk i forskjellige aktiviteter
- om og hvordan gode samtaler er en del av hverdagens aktiviteter
- barnegruppens deltakelse i samtaler
- hverandre i samtaler med barn
- hvordan barna benytter språket spontant i lek med hverandre
- hvordan personalet inviterer barn som snakker lite, til å bruke språket
- språkstimulerende aktiviteter i et flerspråklig perspektiv
- hvordan ulike språkstimuleringstiltak er synlige i miljøet
- støykilder i språkmiljøet
- samarbeidet med foreldrene om arbeidet med språk i barnehagen

Barnas meninger er en viktig del av barnehagens vurderingsgrunnlag, og barns medvirkning er grunnleggende i en reflekterende praksis. De har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet. Her er det de ansatte i barnehagen som må være oppmerksomme på barnas uttrykk både når det gjelder verbal og nonverbal kommunikasjon. Det barna er opptatt av, nysgjerrige på eller interesserte i kan danne utgangspunkt for barnehagens pedagogiske arbeid med språk.

Det finnes mange måter å arbeide med vurdering og dokumentasjon av barnehagens språkmiljø på. Mange barnehager har etablert egne metoder for dette arbeidet. Her må hver enhet finne ut av hva som passer best for akkurat deres barnehage. Slike arbeidsmåter kan bidra til å møte rammeplanens forventninger om at barnehagen skal basere sitt arbeid med språk på observasjoner, refleksjoner, systematiske vurderinger og dokumentasjon.

Vurdering av enkeltbarns språk og foreldrenes rettigheter

Dokumentasjon og vurdering av barnas språklige kompetanse er grunnlaget for det videre arbeidet med enkeltbarns språk i barnehagen. Det er derfor nødvendig at barnehagen arbeider bevisst med dokumentasjon og vurdering av enkeltbarns språk.^{xiii} Barnehageloven presiserer at barnehagen skal ivareta foreldrenes rett til medvirkning.^{xiv} Det vil si at foreldrene har rett til å medvirke til den individuelle tilretteleggingen av tilbudet^{xv}. Det kan gjøres ved at barnehagen og foreldrene jevnlig utveksler observasjoner og vurderinger knyttet til enkeltbarnets helse, trivsel, erfaringer, utvikling og læring. Når det gjelder barnehagens arbeid med observasjon, vurdering og dokumentasjon av enkeltbarns språk kan det være personlige, sårbare og konfidensielle opplysninger som innhentes, og det er nødvendig å opptre varsomt og i tråd med lovmessige og etiske forpliktelser.

Foreldrene og barnehagens personale har et felles ansvar for barnets trivsel og utvikling, og deres samarbeid skal alltid ha barnets beste som mål. Det er barnehagens ansvar å organisere samarbeidet på en slik måte at alle foreldre kan delta og bidra, uavhengig av bakgrunn og forutsetninger. Det er også barnehagens ansvar å ha gode strategier når samarbeidet blir utfordrende. Det er dermed en forventning om at alle barnehager legger til rette for et godt foreldresamarbeid og møter alle foreldre med respekt og anerkjennelse. Bruk tid på å utvikle gode relasjoner til foreldrene preget av åpenhet, tillit og trygghet. Foreldrenes nærhet til og kunnskap om eget barn er grunnlaget for samarbeidet. Pedagogen har ansvar for å informere foreldrene om hvordan barnehagen dokumenterer og vurderer barnets språklige kompetanse, og hva som blir gjort for å støtte språktilegnelsen.^{xvi} Et godt foreldresamarbeid innebærer at barnehagen sørger for at foreldrene får medvirke i spørsmål som angår deres barn.^{xvii} Det er store individuelle variasjoner i barns utvikling; også når det gjelder barns språkutvikling.^{xviii} Foreldrenes synspunkter og kunnskaper om eget barn må tas med inn i en samlet vurdering.

Dersom barnehagen ønsker å sette i gang systematiske observasjoner, dokumentasjon og vurderinger av enkeltbarn, er det flere juridiske og etiske hensyn som må tas. Foreldrenes samtykke skal som en hovedregel innhentes skriftlig. Barnehagen må informere foreldre om hvilke systematiske observasjoner som

gjøres, hva som er hensikten med dem, og hvordan observasjonene dokumenteres. Barnehagen må også forklare hvordan denne informasjonen skal eller er tenkt til å brukes.

ⁱ Utdanningsdirektoratet (2017a). Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver. Hentet fra:

<https://www.udir.no/rammeplan>

ⁱⁱ Meld. St. 19. Tid for lek og læring

ⁱⁱⁱ Utdanningsdirektoratet (2017a).

^{iv} Høigård, A. (2019). Barns språkutvikling muntlig og skriftlig. (4. utgave).Oslo: Universitetsforlaget

^v Utdanningsdirektoratet (2017a).

^{vi} Utdanningsdirektoratet (2017a).

^{vii} Utdanningsdirektoratet (2017a).

^{viii} Utdanningsdirektoratet (2017).

^{ix} Utdanningsdirektoratet (2017b). Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat. Hentet fra:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/>

^x Utdanningsdirektoratet (2017b).

^{xi} Høsøien, U. & Prytz, M. (2018). *Barnehagebasert kompetanseutvikling. En idébank*. Pedlex. Oslo.

^{xii} Utdanningsdirektoratet (2017 b).

^{xiii} Utdanningsdirektoratet (2017b).

^{xiv} Lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64 (barnehageloven) med endringer sist ved lov av 22. juni 2018. §§1 og 4. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

^{xv} Utdanningsdirektoratet (2017a).

^{xvi} Utdanningsdirektoratet (2017b).

^{xvii} Meld. St. 6 (2019-2020). *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>

^{xviii} Fagfilm med Vibeke Glaser